

UDK: 944 (=862) »1940/1945«
940.54 (44=862) »1940/1945«
Pregledni članak
Primljeno:

Francuski pokreti otpora 1940.–1945. godine

ZLATA KNEZOVIĆ

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Privredna kriza 1936. širila se i u europskim zemljama, stvarala kolone nezaposlenih i veliko nezadovoljstvo. Europske zemlje, jedna za drugom, zapadaju u političku krizu, vlade se smjenjuju. Dvije ideologije – komunizam i nacional-socijalizam – izbijaju na površinu i vode u rat. Stvaraju se blokovi. I Francuska i Hrvatska našle su se u istom bloku, svaka iz drugih razloga. U Francuskoj niču pokreti otpora, »tkaju se« i »rastaču«. U godini 1943. dospjevaju u najveću krizu, baš u trenutku kada dolazi do pobune Hrvata u Villefrancheu unutar 13. SS divizije.

Uvod

»Nema povijesti, postoje samo kutovi gledanja... Istinu pozna samo Bog... Jedino pobjednici raspoložu sredstvima pomoću kojih mogu nametnuti svoju istinu«, piše francuska književnica Kenezi Murad.¹

Da razumijemo događanja drugog svjetskog rata u svakoj pojedinoj zemlji, posebno u Francuskoj, trebamo se prisjetiti prilika na europskom, euro-azijskom i američkom tlu između dva rata, te uoči izbijanja drugoga svjetskog rata. Prisjetimo se Versailleskog mira, koji je Amerika nametnula Europi, skrojila nove granice mimo volje pojedinih naroda, oštetila time mnoge manje narode, ali naročito Njemačku. Gubitnici u ratu, Njemačkoj, oduzet je teritorij sa svih strana, a nametnute reparacije nadilazile su njezine mogućnosti, što je uzrokovalo tešku gospodarsku krizu.

Privredna kriza 1936. godine zahvatila je i velike i male europske zemlje, stvorila goleme mase nezaposlenih i ugrozila životni standard milijuna zaposlenih. Pitanje za sve te zemlje bilo je – kako izići iz te teške gospodarske krize?

U najvećim europskim zemljama smjenjivale su se vlade jedna za drugom, ali ni jedna nije uspjela izvući zemlju iz krize. Naprotiv, još više su je u nju gurnule. Na površinu političkog života sve su više izbijale dvije potpuno suprotne struje – krajnja ljevica i krajnja desnica. Obje su gotovo podjednako hipnotizirale nezadovoljne mase i polarizirale cjelokupno stanovništvo. Bio je

¹ K. Murad, *De la part de la princesse morte*, Ed. Robert Laffont, Pariz, 1987., 692–693.

to, s jedne strane, komunizam, koji je obećavao »raj na zemlji«, i sve jače prodirao iz Sovjetskog Saveza dobro organiziranom propagandom. I, s druge, nacionalsocijalizam s Hitlerom na čelu, koji je svom narodu, i svima onima koje je Versailleski mir ošteti, obećavao ispravak povijesnih nepravdi. Trećeg izbora nije bilo.

O komunizmu i njegovim žrtvama već se mnogo znalo. Ipak, siromašni su u njemu vidjeli spas i priželjkivali ga. Bogati, imućniji i dalekovidna inteligencija vidjeli su u njemu veliku opasnost i prijetnju ekonomskom, kulturnom, umjetničkom i političkom životu.²

Nacionalsocijalizam kao novi sustav nudio je silna obećanja. Dok se Hitler uspinjao na vlast, mogao je zastrašivati, ali njegove namjere još nisu bile vidljive. Obećanja su mu bila privlačna i Nijemcima i mnogim malim narodima. Propaganda jednih i drugih se brzo širila i zanosila. Oni razumniji i kritičniji prema obje ideologije bili su u manjini. U periodima povišenih emocija kritičnost i umjerenost nisu poželjne i stoga su brzo ušutkane.

Izvori i građa o ovoj problematici nisu u cijelosti dostupni javnosti. Francuski arhivi podliježu zakonu iz 1979. po kojemu se građa stavlja na uvid javnosti nakon trideset godina. Ali, radi zaštite živućih sudionika u zbivanjima i njihovih obitelji, rok je odmah produžen na šezdeset godina. Zbog ograničenog broja izvora, građe i dokumenata dostupnih javnosti, i zbog političkih sustava na vlasti, povijest se piše, dakle, za pobjednike. Oni je ili pišu ili diktiraju kako je treba pisati. Otkrivanje povijesnih istina ostaje budućim naraštajima.

Ovdje se želimo osvrnuti na francuske pokrete otpora. Spontana djelovanja, pojedinačna ili grupna, organizirana ili neorganizirana, organizirat će se i ujediniti tek pot kraj rata, tijekom 1943. i 1944. godine. Posebno ćemo govoriti o drugoj polovici 1943. godine, kada je u francuskoj južnoj pokrajini Aveyronu izbila pobuna 13. SS divizije, hrvatske, unutar njemačkih jedinica. Pobuna je bila brzo ugušena, ali s mnogo žrtava koje još nisu utvrđene. Kažemo 13. SS divizija, hrvatska, iako je ona bila sastavljena od Hrvata katolika i Hrvata muslimana koji su emocionalno bili vezani uz Hrvatsku i borili se pod hrvatskom zastavom.

Iznijet ćemo neka mišljenja koja pokušavaju objasniti francusko opredjeljenje nakon izbijanja rata. Kao i Hrvatska, ali iz drugih razloga, Francuska je stala na stranu Osovine. Istaknut ćemo oblike, funkciju i vrste pokreta otpora toj francuskoj politici, njihove uspone i padove do njihova konačnog ujedinjenja i pobjede generala de Gaullea.

1. Morfologija političkih, vojnih i gospodarskih zbivanja u Francuskoj 1929.–1939. godine

Nakon potpisivanja Versailleskog mira pa do 26-ih godina izgledalo je da je Europa našla svoju ratom poljuljanu ravnotežu. Njemačka je pristala na

² Constantin Melnik, *La 3-em Rome, Expansion ou déclin de l'Empire communiste*, Bernard Grasset, Paris, 1985., 477. Autor govori o više od 60 milijuna žrtava komunizma u Sovjetskom Savezu.

plaćanje izuzetno velikih reparacija. Da bi mogla izvršiti velike isplate gotovo cijeloj Europi, trebalo ju je ponovno ekonomski ojačati. No sama pomisao na gospodarski jaku Njemačku ulijevala je nove strahove i Francuskoj i Europi. Zapadna Europa krenula je putem razvoja, dok Srednja Europa više nije uspjela pronaći svoju ravnotežu. Zemlje bivše Austro-Ugarske Monarhije teško su se oporavljale, to više što Versailleskim mirom nisu bila dana zadovoljavajuća rješenja mnogim zemljama. Ni Austrija, ni Mađarska, ni Poljska između Njemačke i Rusije, ni Bugarska, niti Hrvatska ni Slovenija, koje su mimo svoje volje bile pripojene Karađorđevoj Srbiji, nisu bile zadovoljne Versailleskim mirom.

Sovjetska komunistička Rusija odrekla se, doduše, svojih otvorenih pretenzija na cijeli svijet, ali ne i nametanja komunizma cijelom svijetu putem svojih podzemnih kanala i propagande. Francuska je s njom obnovila diplomatske odnose, a Njemačkoj je bilo dopušteno sjediti u S.D.N.³ oformljenom 10. siječnja 1920. Zadaća Društva nacija bila je očuvati rezultate Versailleskog ugovora i bdijeti nad provođenjem dogovorenih sporazuma između velikih sila.

U Francuskoj, nobelovac Aristide Briand, 11 puta predsjednik francuskog Savjeta, ministar vanjskih poslova, animator Društva nacija, pobornik pomirenja Francuske i Njemačke, izvrstan govornik, ponovno na vlasti, pokušao je pomiriti te dvije najveće europske države.⁴ Umjesto pomirenja izazvao je još jaču polarizaciju i političkih krugova i stanovništva. Engleska, koja nije željela ni jednu jaku europsku zemlju na kontinentu, oduvijek je bila protiv zblizavanja tih dviju europskih sila, a sama se izdvajala iz europskoga kontinenta.

1.1. Frustrirana Francuska

Razdoblje razvoja i obnove nakon Velikog rata⁵ u cijeloj Europi prilazi kraju. Dvadeset devete godine su godine jake gospodarske a kroz nju i političke krize. Sve je vidljivija neravnoteža između proizvodnje i potrošnje u Zapadnoj Europi, dok Srednja Europa – Austrija, Mađarska i Rumunjska, teško plasiraju svoje sirovine i poljoprivredne proizvode. U Engleskoj vlada velika nezaposlenost, koja je počela zahvaćati i Sjedinjene Američke Države. Njemačka sve teže podnosi teret reparacija i sve je svjesnija oštećenja koja joj je nametnuo Versailleski ugovor. Ona sve teže diše »pod dvostrukom, francuskom i ruskom hipotekom«, reći će francuski povjesničar i sveučilišni profesor Ferdinand L'Huillier. Njemačka marka devalvira još od 1923., i u Njemačkoj sve više jača jasno izražena patriotska struja, koju će povijest nazvati nacionalsocijalizmom. On ne želi da Njemačka niti poklekne niti propadne te traži američku pomoć. S druge strane, postojeći Njemački Reich počeo se raspadati.

U Francuskoj A. Briand, koji će uskoro morati dati ostavku, poziva na stvaranje europske unije koja bi pomogla rješavanju krize. Ali Francuzi su

³ S.D.N. – Société des Nations – Društvo nacija.

⁴ A. Briand je u Locarnu, Italija, 1925. gorljivo branio pomirenje Francuske i Njemačke.

⁵ Francuzi nazivaju Prvi svjetski rat Velikim ratom – La grande guerre.

nepopustljivi. Oni ne žele pristati ni na kakvu reviziju reparacija. Oni zahtijevaju, zbog svoje unutarnje krize, reparacije i to odmah. Sovjeti pak povijedaju svjetsku revoluciju. Engleska i Amerika žele brz oporavak Njemačke iz više razloga: da bi ona mogla platiti reparacije i da bi u njoj ponovno mogle imati dobrog trgovačkog partnera. Engleska nipošto ne želi jaku i dominirajuću Francusku na kopnu. Ona želi uspostavu europske ravnoteže, njihovu, *famoznu*, kaže F. L'Huillier, *balance of power*, te njihovo *the maintenance of tranquility in Europe*. F. L'Huillier nastavlja govoreći da britanska neutralnost, posredništvo i arbitraža nisu pomogle uspostavi mira i ravnoteže, niti su neutralizirale sukobe. A njihov napor da izdignu jednu moćnu zaštitnu branu protiv *napoleonovske politike* dajući prednost, privremeno, jednoj drugoj *moćnoj sili* koja bi održavala tu ravnotežu, još do danas nije napušten.⁶

U francuskoj politici položaje zauzimaju sve više ljudi osrednjih sposobnosti, epigoni, ljudi socijalističkih orijentacija. Iznimke su André Tardieu i Pierre Laval, koji su napustili ekstremni socijalizam i priključili se desnoj struji. Smjenjivale su se vlade jedna za drugom i politika je, naročito ona koju su pokrivala partije, postala negativna. Ona se svela na agitaciju za sudjelovanje u vlasti ili za osvajanje vlasti. Politika je napustila svoj pozitivni aspekt, tj. definiciju svojih glavnih zadaća, nadgledanje njihova provođenja u djelo i uključivanje nacije u ostvarenje tog djela, kaže jedan od sudionika pokreta otpora.⁷ Mijenjajući tako kabinet za kabinetom, Francuska je sve više slabila i pomalo prestajala predstavljati veliku europsku silu, premda je još uvijek uživala taj glas. Političari su vjerovali da će se u slučaju rata – koji se već nazirao – moći zaštititi izgradnjom linije Maginot na svojoj istočnoj granici, a za koju je već ideju dao ministar rata Poincaréove vlade Paul Painlevé, kaže povjesničar Jacques Madaule.

Ne samo što je Francuska bila oslabljena, politički i gospodarski nejedinstvena, nego je ona to bila i vojno: veliki gubici u prvom svjetskom ratu, oko 1.393.000 mrtvih, 740.000 osakaćenih, 10 departmana razoreno i opustošeno, a to je ponovno trebalo izgraditi. Francuska je kao pobjednica imala jednoga poginulog na 29 stanovnika, dok je pobijedena Njemačka imala jednog na 38, a Engleska jednog na 63 stanovnika.⁸ Već s niskim natalitetom, veliki je rat u Francuskoj uzrokovao još dodatni pad nataliteta, pa je pobjednička Francuska bila ne samo najiscrpljenija među pobjednicima nego je štoviše bila puno iscrpljenija od samog pobijeđenog.⁹

Vanjskoj politici nedostajalo je čvrstine i odlučnosti. Društvo nacija pokazalo je svu svoju nemoć već kod napada Japana na Mandžuriju. Ženevska skupština izmahnula se pred svojim najočitijim dužnostima, a kada je bila prisiljena suočiti se s njima, bila je nemoćna bilo što učiniti. Tako je Društvo

⁶ F. L'Huillier, *De la Sainte-Alliance au Pacte Atlantique*, Ed. de la Baconnière, Neuchâtel, 1955., 162, 139. Profesor F. L'Huillier bio je i dugogodišnji direktor Centra za visoke europske nauke u Strasbourgu.

⁷ Emmanuel d'Astier, *De la chute à la libération de Paris*, Ed. Gallimard, Pariz, 1965., 8, 9.

⁸ Jacques Madaule, *Histoire de France*, tom III., Ed. Gallimard, Pariz, 1966., 141.

⁹ Isto, 141.

nacija, od godine 1932. do izbijanja rata 1939., sve više pokazivalo svoju nemoć. Englezi i Francuzi, tradicionalno rivali, sukobljavaju se i imaju u svemu suprotne stavove i interese. Francuzi, u strahu od novog rata, traže najprije sigurnost, pa zbog toga nastoje ostvariti savez s Engleskom, koja bi se, u slučaju ponovne njemačke agresije, stavila na stranu Francuske. Englezi, koji su isključivo zainteresirani za ekonomske odnose, vide u ponovnom brzom razvoju Njemačke njezinu mogućnost plaćanja reparacija i svoga ponovnog trgovačkog partnera. Francuskoj je prije svega stalo do mira, sigurnosti, razoružanja i isplate reparacija i tu je ona bila izuzetno kruta, kaže F. L'Huillier. Ona je neprestano težila za garancijom koja bi je očuvala od agresije njezina bliskog istočnog susjeda, a to je vidjela samo u slaboj, nerazvijenoj i o svima ovisnoj Njemačkoj, kaže isti autor.

Uza sve to, izloženi stalnim ratovima, potpuno iscrpljeni Velikom ratom, Francuzi više nisu, uoči predstojećeg rata, ratnički raspoloženi. Djeca te generacije upravo navršavaju, kaže E. d'Astier, dvadeset godina, imaju lagodan život i pitaju se čemu ponovno ratovati. Izgleda, kaže isti autor, da je »Francuz izgubio u cijelosti volju za moć modernog čovjeka. Tko se ne bi bio razveselio da je volja za moć bila prestala i kod drugih nacija.«¹⁰

U Francuskoj, osim što su stanovništvo, njegova vlada i institucije bili pacifistički raspoloženi, još je i Versailleski ugovor bio okrenut protiv same Francuske, ikao pobjedničke sile. Po njemu je Francuska, nakon razoružanja Njemačke, trebala započeti svoje razoružanje. J. Madaule opisuje na sljedeći način situaciju u Francuskoj: Francuska je između 30-ih i 35-ih godina bila, po moći svoje vojne sile, jako utjecajna u Europi. No moglo se predvidjeti da to stanje neće moći dugo potrajati s obzirom na gospodarsku situaciju i antiratno raspoloženje Francuza. Svi su znakovi pokazivali da je III. Republika bila već *trula* i da se od nje ništa nije moglo očekivati ni na jednom od tri glavna društvena područja: gospodarskom, političkom i vojnom. Natalitet je pao do godine do godine, a ništa se nije poduzimalo. Nikakve obiteljske politike nije bilo. Ništa se nije poduzimalo ni protiv alkoholizma i drugih društvenih nedaća, a koje su naročito pogađale obitelj. Osjećaj jake nacionalne odgovornosti, koji je resio prethodne državnike, potpuno je iščeznuo. Iako je strah pred istočnim susjedom postajao sve izraženiji, ipak se ništa nije činilo. Osjećaj neodgovornosti i prepuštanje sudbini prevladavali su u političkim krugovima ljevice. No među stanovništvom je, usporedo sa strahom od njemačke agresije nakon Hitlerove pobjede 1933. godine, rastao i strah od komunizma¹¹.

Osim linije Maginot, za vojsku se nije mnogo brinulo. U slučaju rata nije se moglo računati ni na vojnu industriju jer je cjelokupna industrija bila u opadanju. Raspoloženje je u cijelosti bilo nesklono vojnim institucijama, njihovu moderniziranju i samom ratu. Svaki od novih ministara kraljuje na svom području, kaže J. Madaule, a to je moglo dati samo parcijalne rezultate. Nedostajao je svima jedan zajednički impuls, a koji je bio tako potreban nastaloj situaciji u Europi. Republički parlamentarizam iscrpljivao se u demago-

¹⁰ E. d'Astier, već cit. djelo, 7.

¹¹ J. Madaule, već cit. djelo, 187, 188, 195, 197, 198, 199.

gijama, a nacionalna obrana i socijalna zaštita namještenika i radnika bila je ispod razine svojih susjednih zemalja. J. Madaule ističe da je pobjednička Francuska osjećala prijetnju kao nikada u svom postojanju. Kao da su povijesni događaji zasjenili sami sebe i sve nadaleko ispred sebe. Sjena rata iz 1914. pritiskala je, kaže on, našu zemlju već od 1915., ona iz 1939. već od 1934. Uprkos tome javno mnijenje kao da je bježalo od istine i poklanjalo je neznatnu pozornost Hitlerovu usponu na vlast. Ljevica je zasigurno bila uzbuđena od desnice, ali sve je ostalo na tome.

S katastrofom Weimarske Republike urušila se još jedna demokratska i parlamentarna država. Zabrinutost se u Francuskoj pomalo pretvarala u tjeskobu pred ratom koji se sve više dao naslućivati, ali i pred prijetećim komunizmom koji se sve više približavao Europi. Probijala je svijest o krhkosti društvenog poretka, kako onog u zemlji tako i onoga međunarodnoga. Treća je Republika pod svaku cijenu htjela očuvati taj poredak pa je zato i počela izgradnju linije Maginot. Pritom je zaobišla pravog čuvara granica – vojsku. Niti se brinula o njezinu naoružanju, niti opremi, niti vojnom duhu – disciplini i borbenosti. Treća se Republika ni najmanje nije brinula, kaže J. Madaule, o ulozi, mjestu i časti vojske i vojnoga kadra, jedinih koji bi mogli pobjednički braniti ili napadati. Cjelokupna javnost nije bila ni najmanje naklonjena vojnim institucijama. Tako je antagonizam desnih i lijevih, miroljubivost i pacifizam jednih, agresivnost drugih, vodio Francusku prije prema građanskom ratu nego ju je ujedinjenu okrenuo prema vanjskim opasnostima.¹² Povrh svega socijalisti su utjecali na ekonomsku politiku, gdje je politika izbijala u prvi plan na štetu ekonomije. Nezaposlenost i nezadovoljstvo su rasli.

Leon Blum, prosovjetski raspoloženi intelektualac, i njegov *Front populaire*, sastavljen od socijalista, komunista i radikalaca, savez ljevice i ekstremne ljevice protiv desnice, u potrazi za saveznikom dovest će 1939. do pakta sa Sovjetskim Savezom. Ta će se orijentacija kasnije potpuno polarizirati – ekstremna ljevica protiv ekstremne desnice, a centristi su potpuno nestali. L. Blum je, 1935., reklamirao kruh, mir i slobodu. On se borio za kupovnu moć masa, smanjenje radnog vremena, povećanje zarada. Njegovo je geslo bilo – *Republika će biti socijalna ili je neće biti*. P. Laval je bio za deflaciju, jedini efikasan način borbe protiv krize. Seljaci i radnici bili su pogođeni deflacijom pa je većina bila uz ljevicu. Štrajkovi su se nizali jedan za drugim, a to je još više ugrožavalo gospodarstvo. J. Madaule kaže za L. Bluma da je bio teoretičar, pošten čovjek, ali nesposoban državnik. On nije mogao upravljati radničkim i seljačkim masama.¹³ Francuska nikada nije bila tako razdijeljena do samih obrisa građanskog rata, reći će opet J. Madaule, citirajući političara i pisca E. Herriota, koji kaže da je Francuska bila u situaciji ranjenika kojemu se »nož zaustavio na dva centimetra do srca«. Nikada, nastavit će J. Madaule, slika nije bila tako okrutno točna kao od ožujka 1936. Pokušaje P. Lavala da izbriše

¹² J. Madaule, već cit. djelo, 195, 197, 198.

¹³ Isto, 226, 228, 229. L. Blum bio je šef socijalističke partije S.F.I.O., predsjednik vlade »Front populaire« za III. Republike, 1936. P. Laval je bio predsjednik Savjeta od 1931.–1935., a njegov potpredsjednik 1940. Bio je šef Vichyjeve vlade 1942. Pobornik kolaboracije s Hitlerovom Njemačkom. Osuđen na smrt i strijeljan 1946.

nastalu ideološku polarizaciju i ublaži zaoštrene antagonizme J. Madaule naziva fašistoidnima.¹⁴

Međutim, ni Blumova politika ispravljanja povijesnih nepravdi, nastavlja J. Madaule, nije nikako odgovarala zahtjevima trenutka. Teška unutarnja kriza, vanjski događaji – Italija i Etiopija, pobjeda Hitlera u Njemačkoj, stvaranje Osovine Rim – Berlin, Kominterni i poslušnost komunista Moskvi, španjolska revolucija koju bi Blum bio vrlo rado podržao, opozicija P. Laval, njemačka aneksija Austrije, Engleska želi mir s Njemačkom i Italijom pod svaku cijenu – sve je to vodilo francusku ljevicu prema napuštanju vlasti. Što su se problemi više gomilali, to su manje sposobni ljudi izbijali na površinu: sve je to sililo Francusku da se odreče svoje uloge u Europi i svijetu te da postane sila drugog reda.

P. Laval, dugo povezan sa sposobnim desničarom visokoga građanskog porijekla Andréom Tardieuom, Clemenceauovim suradnikom,¹⁵ lijevim republikancem i osnivačem republikanskog centra, dolazi u desnicu iz ekstremnog socijalizma, pa je već 1917., želeći mir pod svaku cijenu, mogao biti žrtva Clemenceauova progona Crvenih kapica. Nakon Velikog rata sve je više klizio prema desnici, a ova je najviše voljela upravo one ljevičare koji su okrenuli leđa svojim bivšim uvjerenjima.¹⁶ S ljevičarskim iskustvima iza sebe P. Laval nije mogao podržavati Blumovu politiku.

Između te ideološke polarizacije, s jedne strane komunizam – boljševizam, s druge njemački nacionalsocijalizam, nije bilo trećeg puta, i P. Laval, centrist, opredijelio se gorljivo protiv komunizma. Međutim, nije mogao naglo prekinuti s linijom ministra vanjskih poslova L. Barthoua,¹⁷ koji je želio podržavati što bolje odnose sa Sovjetskom Rusijom. Upravo je L. Barthou doveo Sovjetski Savez u Društvo nacija, u rujnu 1934. godine.

Pakt s Italijom i Engleskom u Stresi, 11. travnja 1935., pakt sa Sovjetskom Rusijom, 2. svibnja iste godine, kao da je formirao novi blok nasuprot njemačkom bloku. Laval je izabrao deflaciju, dakle desnicu, buržoaziju. Vanjska i unutrašnja politika su krajnje napete između dva ekstremna pola. Nikada u francuskoj povijesti izbor nije bio odlučujući. Engleska je također bila pred izborom. Ona je tražila svoje interese u novonastaloj situaciji na kontinentu. Zapravo je bila nevidljivi posrednik, kaže J. Madaule, zbližavanja Francuske i Njemačke, a protiv boljševičke Rusije. Zbog francuskog popuštanja Italiji,¹⁸ i Engleska i Amerika se pomalo odvrću od Francuske imajući na umu svoje interese u Etiopiji. Među francuskim pučanstvom raste stara anglofobija, a uz ideološki rat 35-ih godina, strahove od *crvene plime*, situacija je postajala još napetija.

Opredjeljenje maršala Pétaina za Osovinu, nakon prvih francuskih poraza 1939., nije bilo slučajno, kaže F. L'Huillier. Nije to bio samo nužni izbor između dva zla. Imao je on svoje dublje korijene. Pripremao se on već između

¹⁴ Isto, 224, 223.

¹⁵ A Tardieu, francuski političar, višestruki predsjednik Savjeta, 1929., 1930., 1932.

¹⁶ J. Madaule, već cit. djelo, 186, 187.

¹⁷ Louis Barthou, francuski političar, ubijen u Marseilleu zajedno s jugoslavenskim kraljem Aleksandrom I. 1934.

¹⁸ Radi se o prepuštanju francuskih teritorija u Etiopiji.

23-ih i 30-ih godina, nakon stvaranja Društva nacija, nakon Memoranduma Alexisa Légera, generalnog sekretara Quai d'Orsaya 1930., koji iznosi plan organizacije federalne europske unije, zatim stvaranjem zajedničke komisije pod predsjedanjem A. Brianda, te djelovanjem obostranih umjerenih struja sve do pojave Hitlera. Pojavljuju se časopisi *Europa* u Parizu, veljača 1923., *Pan-europa* u Beču, 1924., *Europska revija*, *Mlada Europa*, *Revija živućih*, 1927., Pariz. J. Giraudoux je napisao djelo pod naslovom *Sigfried et le Limousin*, djelo koje je krčilo put zbližavanju dvaju velikih europskih naroda. Njemačka je sa svoje strane predlagala carinsku uniju u koju bi ušle Francuska, Njemačka, Švedska, Luksemburg, Belgija i Nizozemska. Javno je mnijenje obostranao već bilo dovoljno pripremljeno. Zbog toga je stanovništvo u Francuskoj gotovo jednodušno prihvatilo liniju maršala Pétaina. H. Amouroux, francuski povjesničar, govori zato o 40 milijuna pétainista.¹⁹

Sve je bilo pojačano teškom privrednom krizom, nezaposlenošću u cijeloj Europi, za koje se mislilo da će ih riješiti stvaranje Društva nacija. Izgledalo je da je agonija dosadašnjeg oblika kapitalizma u Francuskoj dosegla svoj vrhunac, dok se Njemačka bila već okrenula planskom gospodarstvu. Znalo se, kako kaže F. L'Huillier, da je »suvereni gospodar demokracije – financijer, čovjek novca« te je trebalo brisati dosadašnje pojmove »pobjednik – pobjedni«.²⁰ Zato je Njemačka bila i uvedena u Društvo nacija 1925. u Locarnu i time opet bila uvrštena među velike sile.

U Njemačkoj, Hitler je 1936. godine bio u odličnoj poziciji. Prijatelj Engleske od pomorskog pakta u lipnju 1935., prijatelj s Italijom od etiopijskog rata, prijatelj Poljske od 1934. i njezin saveznik od francusko-ruskog pakta. Francuska je istodobno zapadala sve više u strah od rata i raskida pakta u Locarnu. Što se Njemačka više osiguravala i stjecala svjetske pozicije, to je Francuska, razrovana iznutra gospodarsveno, te sve više i više moralno, gubila svoje mjesto na svjetskoj pozornici. Španjolska revolucija je još više destabilizirala Francusku. L. Blum sa socijalistima želio je pomoći španjolskoj ljevici, ali ga je u tome sprječavala desnica. Dok Francuska sve više i više gubi svoj svjetski položaj, Njemačka svoj sve više jača grupirajući još oko sebe pakt antikominterne. Stvara se Osovina Berlin – Rim – Tokio, ali se održavaju najbolje veze sa Sovjetskim Savezom. Drugom svjetskom ratu su se već nazirali točni obrisi.

1.2. Ideološka podjela Francuza

Između 1934. i 1939. godine Francuska je poprište jakih ideoloških borbi. Treća Internacionala, Kominternu i SSSR, provode uporno komunističku propagandu i okupljaju oko sebe ljevičarske ideologe, nezaposlene, te radnike-

¹⁹ Henri Amouroux, autor deseterotomne povijesti o Francuskoj u drugom svjetskom ratu s vrlo značajnim naslovima: *Le peuple du désastre*, *Quarante millions de pétainistes*, *Les beaux jours des collabos*, *Le peuple réveillé*, *Les passions et les haines*, *L'impitoyable guerre civile*, *Un printemps de mort et d'espoir*, *Joies et douleurs du peuple libéré*, *Les règlements de comptes*, *Vainqueurs et vaincus*.

²⁰ F. L'Huillier, već cit. djelo, 213, 214, 215, 172.

proletere. Svima njima oči su uprte u Sovjetsku Rusiju, u kojoj vide nadu i spas. No mnogo se znalo o tom *sovjetskom raju* pa se na suprotnoj strani okupljaju oni koji u komunizmu vide neprijatelja, kojega nazivaju *crvenom plimom*, *crvenom kugom*, najgorim *bičem* koji prijete cijelom svijetu i ljudskim najdragocijenijim vrijednostima: istini, slobodi, kulturi i umjetnosti, vjeri. Svi ovi će se okrenuti prema Njemačkoj i Osovini.

Neki teoretičari nazivaju nacionalsocijalizam mladim bratom komunizma a koji se međusobno isključuju te postaju najžešći neprijatelji.²¹ Na tlu Francuske kao da te dvije ideologije imaju slobodno polje i u izvjesnim trncima idu zajedno.²² Ali ne zadugo. U Njemačkoj borba komunista i antikomunista završila je pobjedom nacionalsocijalizma. Ta je pobjeda još više unijela nemira i razdora u francusku unutrašnju politiku. Treća Republika postajala je sve nesposobnija u rješavanju akutnih gospodarstvenih problema. Osim toga, nije uspjela samu sebe reformirati iznutra.²³ Bilo je nagađanja. Neki su pretpostavljali da će skrenuti prema boljševizmu, drugi da će stati uz nacionalsocijalizam. Buržoaski se krugovi priklanjaju njemačkoj opciji i vuku dio stanovništva za sobom. Komunisti ostaju uz Sovjetsku Rusiju. Trećeg pravca nije bilo. Niti lijeva, niti desna nisu bile jedinstvene. Antiratno je raspoloženje raslo od dana do dana, usprkos općoj mobilizaciji koju je proveo Edouard Daladier, predsjednik Savjeta 1938.–1940., i koji je 3. rujna 1939. objavio rat Njemačkoj. Nakon brzog poraza, u svibnju 1940. s vojskom uz liniju Maginot, sklopio je sporazum s Njemačkom, 13. lipnja 1940., a koja je Francusku napala sa sjevera. Francuska vojska nije mogla izdržati njemački napad. Brzo se razbježala ili predala pred zračnim napadima nadmoćne njemačke vojske. Nijemci su bez otpora ušli u Pariz, nastavili duž Seine i Loire do Bordeauxa. To je bio, reći će J. Madaule, vojni poraz s bezgraničnim opsegom.²⁴

Na međunarodnom planu Francuska je ostala potpuno izolirana. Moćna se Njemačka izdizala pred njom kao prijetnja. Velika Britanija je oscilirala i isključivo gledala svoje interese. Sama je bila izbačena iz kolosijeka i dugo se neće moći opredijeliti. Oči su joj bile uprte u Ameriku, od koje je očekivala znak koji je sporo stizao.

Francuska je, prema J. Madauleu, imala samo dva izbora. Ili je mogla ostati vjerna savezu s Engleskom, starom 40 godina, i boriti se na prekomorskim linijama s ostatkom vojske – mornarica i zrakoplovstvo ostali su joj netaknuti – i ostaviti dotle metropolu i osvojene krajeve pobjedniku. Ili je mogla potpisati primirje s Njemačkom, koje ne bi bilo samo obična vojna konvencija, nego uvod u sporazum o miru. To bi značilo da Francuska izlazi iz rata sa svim svojim izvorima bogatstva, svojim imperijem i svojom mornaricom, i još s preuzetom obvezom da će prekinuti svoj savez s Engleskom. Ni jedna od ovih solucija ne bi bila bez većih poteškoća. Francuska je izabrala ovu drugu. Njezine su se teškoće nizale jedna za drugom.

²¹ J. Madaule, već cit. djelo, 211.

²² Isto, 211, 212.

²³ Isto, 212.

²⁴ Isto, 263, 264, 265.

J. Madaule pokušava objasniti razloge koji su naveli maršala Pétaina da izabere ovu drugu soluciju, pa kaže da je zasigurno vjerovao u brzi i neosporni poraz Engleske, koju nije nimalo volio. Vjera mu je proizlazila iz viđenja situacije koja nije bila baš ohrabrujuća. A imao je preusko gledanje na zbivanja u toku. Umjesto svjetskog rata on je vidio samo europski sukob za koji je mislio da neće trajati dugo. Cijeli francuski imperij podržavao ga je u njegovoj odluci. I konačno, unutrašnja ga je politika silila na takav izbor. Treća Republika nije mogla razriješiti ni jedno gospodarsko pitanje, a francuskom se je narodu bilo teško odreći sloboda na koje je bio navikao. Maršal Pétain, koji je u svoj program stavio ono što je u Francuskoj najviše bilo pogodeno: obitelj, natalitet, rad, nije nikako mogao posumnjati da će se dio Francuza, malo po malo, dignuti protiv njegove politike i protiv Nijemaca.²⁵ Prvi poziv na nastavak borbe odjeknuo je iz Londona, koji je uputio već izbjegli general de Gaulle, 18. lipnja 1940., koji kao vojna osoba i ratnik, nije bio za primirje. On je pozivao na nastavak rata.

Usprkos brojnoj literaturi o francuskim pokretima otpora, teško je dobiti pravu sliku onoga što se zbivalo u stvarnosti. Najbolji poznavalac tog dijela francuske povijesti je Henri Michel,²⁶ koji je napisao brojne studije i knjige o pokretu otpora. Izvršio je vrlo dobru sistematizaciju pokreta otpora i svrstao ih po njihovoj ulozi i važnosti. Zna se da su pokreti otpora bili vrlo različiti po važnosti, opsegu i načinu djelovanja. Prvi oblik pokreta otpora bile su mreže, obavještajne i djelatne. Osnivali su ih Englezi, Amerikanci, zatim general de Gaulle iz Londona. To su bile vojne špijunske mreže koje su slale vojne obavijesti, organizirale ubacivanje novih špijuna na francuski teritorij ili bijegove kompromitiranih vojnih osoba ili civila iz Francuske. Vrlo su često bile prokazivane, izvrgnute represijama i potpuno nestajale. Neke su se obnavljale a o nekima se ništa nije uspjelo ni saznati.

Djelovanje pokreta otpora bilo je vrlo različito s obzirom na uvjete u kojima je nastajao. H. Michel ga dijeli na vanjski pokret otpora, koji se rađao i razvijao izvan francuskog teritorija. Jedan se razvijao oko generala de Gaullea u Londonu od samog potpisivanja primirja. Drugi je počeo djelovati u Alžiru vođen generalom Henri Giraudom nakon što se on priklonio Amerikancima. Ovi pokreti su se odvijali vrlo otvoreno a imali su trostruku zadaću: borili su se protiv neprijatelja pomoću regularnih jedinica, pješćkih, pomorskih i zračnih, kada za to bude došao trenutak. Morali su se zatim boriti sa saveznicima, naročito de Gaulle, kojega Amerikanci nisu priznali do zadnjeg časa, a koji su bili nadmoćni i vrlo neugodni prema generalu de Gaulleu i *Slobodnoj Francuskoj*. Morali su se boriti i s unutrašnjim pokretima otpora, kojih je bilo više, i nametnuti im svoj rukovodeći kadar. Morali su rješavati probleme oko slanja oružja i njegovog preuzimanja, te brojne probleme oko slanja, pre-

²⁵ Isto.

²⁶ H. Michel, specijalist za drugi svjetski rat, posebno francuski pokret otpora, napisao je brojne knjige o pokretu otpora. Među njima najvažnije su: *Bibliographie critique de la Résistance*, *Histoire de la Résistance en France*, *Les idées politiques et sociales de la Résistance*, *Les courants de pensée de la Résistance*, *L'Histoire de la France Libre*, *Jean Moulin l'Unificateur* i druge.

uzimanja i trošenja novca. Ni jedan od tih problema nije još u potpunosti osvijetljen, a neće ni biti dok ne bude otvoren pristup arhivskoj građi. Pitanje količine novca i njegovo trošenje bit će teško istražiti jer se, sigurnosti radi, o tome najčešće nisu davali nikakvi pisani materijali.

Što se tiče unutrašnjih pokreta otpora, oni su isključivo bili usmjereni protiv Nijemaca. Kako su to bili najčešće spontani pokreti grupa i grupica, one su morale malo po malo, izmisliti svoje metode i usavršavati ih. Budući da je Francuska bila okupirana rad je zahtijevao najstrožu zatvorenost i ilegalnost. Sudionici, čak šefovi, nisu imali pravi uvid u otpor, pa su njihova viđenja najčešće vrlo osobna.²⁷

H. Michel svrstao je sve pokrete otpora u 9 regija, a poredao ih je prema važnosti koju je pokret u cijelosti odigrao. Na prvo mjesto stavio je *Parišku regiju*. Sve su akcije, smatra on, bile ili naručene iz Pariza ili su izvršene u njegovoj funkciji. Tako je i operacija oslobođenja Pariza imala političku i simboličku funkciju. Drugo – *Zapadna regija*, čija su specifičnost bile brojne mreže, obavještajne, organiziranje bjegova, te brojne intervencije kod iskrcavanja saveznika u Normandiju. Treća po važnosti je *Sjeverna regija*, granična, djelomično vezana uz Belgiju, koja je imala prvi organizirani pokret otpora, ilegalni tisak i filijalu za bijeg. H. Michel ističe da se ta regija koristila iskustvima iz Velikog rata. Četvrta je *Istočna regija*, čiji je teritorij djelomično bio priključen Njemačkoj, djelomično iseljen, a pokret otpora je morao raditi u najtežim uvjetima. Oslobođenje je tu došlo najkasnije. Peta, *Jugozapadna regija*, relativno vrlo blago okupirana, izvan djelovanja savezničkih snaga. Šesta, *regija Rohna-Alpe* i sedma *regija Centralni masiv* isključivo su bile regije makija. Grad Lyon je bio glavni grad pokreta otpora za južnu zonu. Osmo je *Mediteranska regija*, koja je djelomično bila pod okupacijom Italije, a dosta kasno i u manjim razmjerima su je okupirali Nijemci. Pokret otpora je tu bio više vezan uz Alžir nego uz London. Oslobođenje ovog dijela bilo je vezano uz iskrcavanje saveznika u Alžir, 15. kolovoza 1943., bilo je vrlo brzo. Kao devetu *regiju* uzima H. Michel *Sjevernu Afriku*, vezanu uz generala Girauda, a pokret otpora odnosio se uglavnom na Vichy, i to od studenoga 1942. godine. Samo dio Tunisa okupirale su snage Osovine.

Tko su bili sudionici pokreta otpora? Podjela Francuske na dva teritorija nakon okupacije, jaka polarizacija oko dvije ideologije, evolucija odnosa s Njemačkom, sve je to je utjecalo na grupiranje pokreta otpora prema geografskom položaju i prema ideološkom opredjeljenju. Zajednički im je bio samo cilj: osloboditi se Nijemaca.

H. Michel svrstava sve pokrete otpora u šest velikih grupa. *Prvo* mjesto pripada generalu de Gaulleu i *Slobodnoj Francuskoj*. Nakon bijega generala de Gaullea u London s dvadesetak oficira, i nakon njegova poziva za nastavak borbe protiv Nijemaca, stvorena je *Slobodna Francuska* oko koje su se okupljali dobrovoljci raznog profila i iz raznih razloga. Vichyjeva je vlada izbjeglog generala de Gaullea osudila na smrt u odsutnosti i on nije imao nikakva le-

²⁷ H. Michel, *Bibliographie critique de la Résistance*, Ed. Institut Pédagogique National, 1964., 13.

gitimiteta. Naročito mu je bila nesklona Amerika i nije ga priznala do pred sam kraj rata. Britanci i Rusi su mu bili nešto skloniji, ali su ga i oni držali po strani uporno tražeći kontakt s legalno izabranom vladom i maršalom Pétainom. General de Gaulle je osnovao *nelegitimnu vladu bez teritorija* u Londonu i borio se svim snagama protiv vlade u Vichyju. Literatura o *Slobodnoj Francuskoj* i generalu de Gaulleu, njegovoj politici i diplomaciji, vrlo je obilna. Izišavši iz rata kao pobjednik, sam je, kaže H. Michel, mnogo pridonio stvaranju mita o sebi i o Francuskoj, a pravi ocjenitelj i vrednovatelj još se nije pojavio.

U zavisnosti od britanskih vlasti, a nakon sporazuma s Churchillom, *Slobodna Francuska* je izdavala svoj službeni bilten koji je promijenio nekoliko imena.²⁸ Slobodne francuske snage – ostatak pješaštva – dobrovoljaca, mornarica i zrakoplovstvo, koje su se priklonile *vladi i državi bez teritorija*, u Londonu, u početku su samo pobijale sve odluke legitimne Vichyjeve vlade. General de Gaulle sam sebe je smatrao spontanim predstavnikom Francuske Republike, koji ostaje vjeran francuskim savezima. On nije želio prihvatiti status disidenta. Njegova borba da ga Amerikanaci i saveznici priznaju sastojala se od vrlo razvijene protuvichyjevske propagande koju je pripremala improvizirana administracija *Slobodne Francuske*. Sljedeći cilj te propagande bio je nametnuti se Francuzima u Francuskoj i cijelom francuskom imperiju. Najčešće su to bile radio-emisije preko BBC-a, razne publikacije kroz koje se, malo po malo, profilirala trenutačna politika *Slobodne Francuske*, a zatim, potkraj rata, njezino viđenje poslijeratne Francuske i francuskog imperija.

Da bi se nametnuo Amerikancima i saveznicima, i pokazao im da francuski narod stoji iza njega, de Gaulle je stvarao svoje organe koji su skupljali informacije, organizirali razne akcije, financirali i naoružavali ilegalne grupe pokreta otpora. Jedna od glavnih zadaća bila mu je ujediniti sve pokrete otpora, organizirati ih i izvesti ih iz stanja anarhičnosti. No sve te akcije još nisu, kaže H. Michel, dovoljno istražene.

U *drugu* grupu po važnosti stavlja H. Michel sve pokrete otpora koji su se spontano pojavljivali na francuskom teritoriju: u južnom području – slobodnoj zoni, te sjevernom području – okupiranoj zoni. Uvjeti u kojima su djelovali ti pokreti, i njihovi ciljevi, bili su vrlo različiti. Mnogi od njih su bili kratkotrajni. Samo su se učvrstili i opstali oni kojima su materijalno pomagali Englezi i *Slobodna Francuska*,²⁹ a grupirali su se najčešće oko nekog ilegalnog lista.

Postojala je vrlo velika razlika u ciljevima i u djelovanju između mreža i pokreta otpora u pojedinoj zoni, naročito južnoj zoni. Djelovanje pokreta je bilo manje tajno, manje raznoliko i nije zahtijevalo posebnu tehniku. Njihov cilj je bio – djelovati na mišljenje pučanstva i uglavnom su imali *misleću ličnost* koja se nakon rata najčešće uključivala u politički život. Život sudionika pokreta otpora bio je manje dramatičan, manje kompliciran nego život onih iz mreža. O svemu tome još se premalo zna sa sigurnošću.

²⁸ *Slobodna Francuska – La France Libre* mijenja naziv u *Slobodne francuske snage – Forces Françaises Libres – F. F. L. Bulletin Officiel des Forces Françaises Libres*, zatim *Journal Officiel des Forces Françaises Libres*, pa *Journal Officiel de la France Combattante*, H. Michel, *Bibliographie critique...*, već cit. djelo, 46.

²⁹ Isto, 64.

Što se tiče sjeverne zone, okupirane, situacija je bila mnogo teža. Grupe i pojedinci su često brzo nestajali pa je zbog toga dokumentacija oskudna ili nikakva.

Kao *treći* važniji pokret H. Michel smatra giraudizam, okupljen oko generala Girauda. To je ustvari vichyjevski pokret otpora čiji dokumenti još nisu otvoreni, ali ga se, kaže H. Michel, ne može zaobići. H. Michel smatra da na Vichyjevu vladu treba gledati s dva aspekta: s aspekta djelovanja cjelovite Vichyjeve vlade i s aspekta djelovanja njezinih pojedinih segmenata, njezinih pojedinih službi. Naročito je to važno nakon iskrcavanja Amerikanaca u Sjevernu Afriku. To je bio trenutak kada su mnoge vojne trupe otkazale poslušnost Vichyju i borile se, uz generala Girauda, na strani saveznika. To je posebno otežalo rad generalu de Gaulleu. Borba dvaju generala završila je zajedničkom akcijom dok general de Gaulle nije potpuno istisnuo generala Girauda. U okviru Vichyjeve vlade javljaju se vojni pokreti otpora među oficirima – O.R.A. i C.O.M.A.C., koji su se povezali s C.D.L., koji je imao više civilni karakter.³⁰

Kao *četvrtu* grupu koja je odigrala veću ulogu u pokretima otpora stavlja H. Michel pod zajednički naslov – Angloameričke službe. To su ustvari tajne vojne špijunske ili obavještajne mreže – *Military Intelligence* koje su Francuzi uglavnom nazivali *Intelligence Service*. Za njih su najprije radile engleske, zatim američke a onda tek francuske mreže. Francuske mreže organizirali su francuski oficiri koji su djelovali ili u korist Amerike ili u korist *Slobodne Francuske*. Slali su izvještaje, primali hranu ili oružje, prebacivali u London ili Alžir ljude u opasnosti.³¹

Na *peto* mjesto H. Michel stavlja socijaliste, koji su se, padom III. Republike, grupirali oko nekoliko listova.³² članovi socijalističke partije su ili organizirali mreže ili poduzimali neke akcije. No bitno je za njih da su djelovali na mišljenje i pridonijeli evoluciji pokreta otpora. Grupe su bile podijeljene ili geografski, ili prema taktici pa se ne može govoriti o nekoj jedinstvenosti. Oni su kao grupa evoluirali i bili glavni u borbi za jedinstvenost pokreta otpora, definirali njegove ciljeve i borili se za njegovo ujedinjenje. Imali su jaku difuziju tiska i otvoreno propagirali svoje ideje. Po mišljenju H. Michela, dosta je napisano o njihovom djelovanju, ali on smatra da je najbolje o njima pisao i govorio L. Blum, koji se vezao uz de Gaullea.

Na *šesto* mjesto H. Michel stavlja komuniste. Oni su već bili ušli u ilegalnost odmah na početku rata zbog podržavanja njemačko-ruskog pakta. Nisu ni dospjeli izići iz te ilegalnosti a situacija se okrenula. Oni gotovo da nisu imali

³⁰ O.R.A. ili O.M.A. Organisation de Résistance de l'armée – Vojna organizacija pokreta otpora, C.O.M.A.C. Comité d'Action militaire du C.N.R. – Komitet vojne akcije u sklopu Conseil National de la Résistance – Nacionalnog savjeta za pokret otpora, C.D.L. – Comité départemental de libération – Oblasni komitet za oslobođenje.

³¹ O *Military Intelligence*, ili francuski naziv *Intelligence Service*, vrlo je malo napisano, a H. Michel kaže da možda neće nikada ni biti napisano. Sva arhivska građa je u Londonu. Za Francuze je radila B.C.R.A. – Bureau central de renseignement et d'Action (service secret du Comité national français de Londres).

³² To su *Libé-Nord, Voix du Nord, Franc-Tireur*.

špijunskih mreža, nisu bili povezani s Londonom i B.C.R.A-om. Nisu imali nikakvu ulogu u *Slobodnoj Francuskoj*. Iako je njihov broj rastao u zajedničkim organizmima pokreta otpora (C.N.R., C.O.M.A.C., C.D.L., F.F.I.), oni su do kraja rata čuvali svoju autonomiju i svoje tajne, kaže H. Michel. Ono što su objavljivali za vrijeme rata bila je uglavnom pro-sovjetska propaganda pisana poznatim drvenim jezikom. Veličali su uvijek sami sebe. Istim stilom i tonom nastavili su pisati i poslije rata tvrdeći da su uvijek bili u pravu i na pravoj strani. Bili su uvijek samo u službi partije i poslušno izvršavali njene direktive.³³ Postoji cijela poplava poratne literature o njima i njihovim akcijama. No, preciznih akcija su imali vrlo malo. Služili su se atentatima, provokacijama i sabotazom, što su stanovnici plaćali životima pa ih nisu voljeli. Kasniji partijski disidenti govore o svemu tome mnogo objektivnije, ali ih je partija napadala i odbacivala.

H. Michel govori još o dvije grupe. Pod točkom 7, on govori o zajedničkim organizmima koje su zajedničkim naporima stvarali vanjski i unutrašnji pokret otpora, nakon što su počeli koordinirati rad, ujedinjavati se politički i administrativno. No o svemu tome se premalo zna. Zajednički dokumenti su postojali usprkos ilegalnosti i opasnosti, ali sami dokumenti ne objašnjavaju pravo stanje stvari. C.F.L.N. – Francuski komitet nacionalnog oslobođenja i Privremena vlada Republike³⁴ imali su uza službene novine od kraja lipnja 1943. i niz drugih publikacija koje su trebale ohrabriti unutrašnji pokret otpora i pomoći mu, ali sve to još nije dovoljno istraženo.

Uza sve te nabrojene pokrete otpora H. Michel navodi još, pod točkom 8, otpor različitih grupacija: sindikalnih, crkvenih, židovskih, ženskih organizacija, te grupno djelovanje stranaca. Doprinos svake od njih još nije istražen.

Oblici djelovanja pokreta otpora bili su vrlo različiti ovisno o vođama i svakom pojedincu. Dobar poznavalac problematike, H. Michel stavlja na prvo mjesto organizaciju bjegova iz francuskih okupiranih područja. Bježali su dobrovoljci koji su se priključivali *Slobodnoj Francuskoj*, i svi oni koji su bili u opasnosti zbog svoje djelatnosti. Povezano s time bila je vrlo važna služba za izdavanje lažnih dokumenata. Propaganda preko ilegalnog tiska imala je vrlo važnu ulogu u širenju ideja pokreta otpora. Djelovanje mreža – prikupljanje i odašiljanje informacija, primanje oružja, ubacivanje špijunskoga kadra, hrane i novca, bilo je vrlo razgranato. Sabotaže, atentati, makije, gerila – sve svojstveno komunistima, izlagali su stanovništvo velikim opasnostima. Spontano nastale akcije potvrđivane iskustvima, razvijale su se, usavršavale, i postajale sve razgranatije do ujedinjenja svih pokreta. Služilo se svim sredstvima. Svi ti oblici rada djelovali su usporedo sve do stvaranja F.F.I. a koje su se priklonile *Slobodnoj Francuskoj* u trenucima oslobođenja cijele Francuske.

Na sve te akcije Nijemci su odgovarali represijom, terorom, odvođenjem u zatvore i logore, u čemu su im obilno pomagali sami Francuzi radeći za legitimnu vladu ili za osobne interese.

³³ H. Michel, već cit. djelo, 82, 85, 88.

³⁴ G.P.R.F. – Gouvernement provisoire de la République française, ime koje joj je dao C.F.L.N. – Comité français de la libération nationale, koji u lipnju 1943. mijenja ime u C.N.F. – Comité National Français, koji je oformio general de Gaulle.

1.3. Strukturalna Francuska

Francuski pokret otpora nije bio samo uperen protiv Nijemaca. On se još, kaže H. Michel, udvostručavao ideološkim sukobom, što je gotovo odvelo Francusku u građanski rat. Vladala je klima strasti, koja nije nestala nakon oslobođenja kada su se provodili osobni obračuni.

Zbog jake gospodarske krize, velike nezaposlenosti, stranačkih ambicija, a naročito prodora komunizma, Francuska je uoči rata bila oslabljena u svakom pogledu. Socijalisti na vlasti ne samo da nisu razriješili ni jedan problem, nego su još više razbili stanovništvo borbom za vlast pojedinih partija. Francuska je dočekala rat potpuno nespremno. Razjedinjena, nenaoružana, bez ijedne oklopnjače, bez borbene spremnosti vojske i pučanstva. Bez sposobnih državnika među mladim političarima, a rat je bio pred vratima. Podsjećalo se na Veliki rat da bi se podigao moral neratnički raspoloženom pučanstvu. Izbor je pao na maršala Pétaina, pobjednika kod Verduna iz 1918. godine. Govorilo se još i o maršalu Fochu, koji je zaustavio boljševike na pragu Varšave. Obojica su bila slavna, ali već u godinama. Izbor je pao na maršala Philippca Pétaina.

Hitler je zaobišao liniju Maginot. Belgija je već kapitulirala i Francuskoj je prijetila opasnost sa sjevera. Francuska vojska, nekada najjača u Europi, bila je razbijena za četiri dana. Dio vojske se razbježio, a veći dio je odveden u zarobljeništvo. Stanovništvo je krenulo u izbjeglištvo. Nijemci su 13. lipnja 1940. ušli u gotovo napušteni Pariz. Trebalo je, kaže J. Madaule, poraz prekriti primirjem. Mnogi Pétainovi protivnici do danas, ponavlja Madaule, nisu htjeli vidjeti da Francuska nije imala drugog izbora. Francuska se, nastavlja on, nije nikada oporavila od iskrvavljenosti Velikog rata. Njezin oslabljeni organizam koji se još nije bio počeo oporavljati, udarila je, 10. svibnja 1940., snažna njemačka vojska. Nije istina, nastavlja J. Madaule, da se francuski borac nije borio. Borio se on zadivljujućim junaštvom i nije se, 1940., pokazao nedostojnim svoje slavne vojne prošlosti. Njemačka nadmoćnost na kopnu i u zraku demoralizirala je slabo naoružanu vojsku i izbezumila civile koji su pobjegli.³⁵

Vlada u Vichyju osnovana je nakon totalnog poraza francuske vojske u svibnju i lipnju 1940., za koju se nakon 1918. vjerovalo da je nepobjediva. Brzo su se stvorile dvije nepomirljive struje: većinska koja je išla uz maršala Pétaina i nekolicina oficira koji su slijedili generala de Gaullea u izbjeglištvo. Ta većinska masa stanovništva, okamenjena, amorfnja, pristaša čekanja, reći će H. Michel, a ne bi se mogla nazvati trećom strujom, izrazila je svoje potpuno povjerenje u vladu koja se rodila iz poraza. Vjerovala je u spas Francuske, a naročito je vjerovala njezinu šefu, 84-godišnjem maršalu Pétainu. U njemu je vidjela ugled Francuske, zaštitnika i ponovo pronadenog oca.³⁶ Tako razmišlja

³⁵ J. Madaule, već cit. djelo, 254, 255.

³⁶ H. Michel, *Pétain et le régime de Vichy*, Presses Universitaires de France, Pariz, 1978., 3.

i povjesničar H. Amouroux pišući svoju drugu knjigu pod naslovom *41 milijun pétainista*.³⁷

Maršal Pétain, legalno izabran s vrlo velikom parlamentarnom većinom, bio je u potpunosti ovlašten, priznat i poznat od svih europskih i izvan-europskih zemalja. Jedino ga nije priznala Velika Britanija pa će se tijekom rata osjetiti velika međusobna netrpeljivost. SAD, Vatikan i SSSR su odmah u Francusku poslale svoje veleposlanike. Jedine prigovore na ustavnost uputio je general de Gaulle iz Londona, preko svog pravnog savjetnika. U metropoli i u imperiju maršal Pétain je imao gotovo jednoglasnu potporu. U vladu su ušle tri vojne osobe: maršal Pétain, general Weygand, admiral Darlan, te jedna civilna – Pierre Laval, svi briljantnih karijera za III. Republike.

Tko je sve bio uz maršala Pétaina? H. Michel govori o iluzijama Francuza nakon primirja, izvjesnoj euforiji koja je zahvatila mase. Većini se činilo da je rat već završen, da je Francuska bila samo odskočna daska Nijemcima da osvoje Englesku, francuskog stoljetnog rivala i neprijatelja. Neprijateljstvo prema Englezima se još pojačalo nakon bombardiranja francuske mornarice u Mers el-Kebiru.³⁸ De Gaulleovim pozivima iz Londona nisu pridavali nikakvu važnost.

U okupiranoj Europi Francuzi su se vidjeli povlaštenima. čak su izražavali žaljenje što primirje nije bilo ranije sklopljeno. Naročito ih je zanosio program Pétainove vlade: Bog, Domovina, Obitelj, ili: Rad, Obitelj, Domovina. Govorilo se o nacionalnoj revoluciji ili nacionalnom preporodu. Do kraja rata stanovništvo je vjerovalo da Amerika stoji iza maršala Pétaina i da je s njim u tajnom sporazumu. U slobodnoj se zoni čak govorilo da je prva godina primirja ustvari prva godina preporoda. Bili su sretni što nisu bili pod okupacijom. Ako se netko nije slagao s Vichyjevom politikom, nitko se ipak nije suprostavljao maršalu Pétainu. Njegov je ugled bio neosporan. Vlast je dijelio s P. Lavalom iako ga nije nikada cijenio. Koncesije koje je Maršal Pétain pravio Hitleru tumačili su kao nužnost da bi spasio ljude, gradove i zemlju.³⁹

2. Fiziologija pokreta otpora do 1943. godine u Francuskoj

Godine 1943. pokreti otpora su se, u svim svojim oblicima, toliko razgrnuli da su Nijemci poduzimali sve da ih uguše. Po stanju na ratištu već se naziralo da bi Njemačka mogla izgubiti rat. Italija je već pripremala kapitulaciju, a general de Gaulle je već razvio jaku djelatnost u francuskom imperiju pa i u samoj Francuskoj, iako je većina stanovništva bila i dalje uz maršala Pétaina, i u metropoli i u imperiju.

³⁷ H. Amouroux, već cit. djelo.

³⁸ Englezi su bombardirali francusku mornaricu u Mers el-Kebiru, Alžir, 3. srpnja 1940. da ona ne bi dospjela Nijemcima u ruke, kada je došlo do borbe između engleske i francuske mornarice. A 7. srpnja 1940. sklopljen je englesko-francuski sporazum o razoružanju francuske mornarice u Aleksandriji, Egipat.

³⁹ H. Michel, *Pétain et le régime de Vichy*, već cit. djelo, 9, 10, 11.

2.2. Nova jezgra – general de Gaulle i reorganizacija vladajuće jezgre oko maršala Pétaina

Početak 1943. godine pokreti otpora su bili, kako je sam general de Gaulle rekao, u stanju »borbenog bezvlašća«. Jean Moulin,⁴⁰ de Gaulleov poslanik iz Londona, trebao je ujediniti sve spontane i još dezorganizirane grupe pokreta otpora i staviti ih pod zastavu *Slobodne Francuske*. No naišao je na otpor i sukobio se s brojnim grupama koje su cijenile svoju spontanost, nezavisnost, svoja politička uvjerenja, ili prema H. Michelu, svoje političko sektaštvo. No J. Moulin je ipak uspio ujediniti, ali ne i stopiti, neke mreže u južnoj zoni – M.U.R. Vrativši se u Francusku, uspio je koordinirati rad pokreta otpora u južnoj i sjevernoj zoni, prema svojoj zamisli, odvojiti vojne od civilnih organizacija, uspostaviti u Francuskoj službe *Borbene Francuske* ili *Slobodne Francuske*, ujediniti sve pokrete otpora i političke partije u jedan jedinstveni Nacionalni savjet pokreta otpora (C.N.R.).⁴¹

U ožujku 1943. uspio je fuzionirati tri najveće grupe *Combat*, *Libération* i *Franc-Tireur*, pod zajedničkim nazivom M.U.R.⁴² pod rukovodstvom komiteta čiji je on bio prvi predsjednik. U komitet su još ušli Frenay, d'Astier i J.-P. Lévy, šefovi spomenutih partija. Nakon velikih napora, brojnih i mukotrpnih pregovora sa šefovima pojedinih pokreta i bivših partija, J. Moulin je, oformivši Nacionalni savjet pokreta otpora – C.N.R. sa sjedištem u Parizu, održao njegov prvi sastanak, ujedno i jedini, 27. svibnja 1943. Zbog veće sigurnosti sastajao se odbor od pet članova pod predsjedništvom J. Moulina. Nakon njegova uhićenja izabran je novi predsjednik, Georges Bidault, ispred Kršćanskih demokrata. U C.N.R. su ušli predstavnici O.C.M., C.D.L., C.D.L.R., *Libération Nord*, *Libération Sud*, *Combat*, *Franc-Tireur*, *Front National (communiste)*. Zatim predstavnici političkih partija i sindikata: C.G.T., C.F.T.C., *Fédération Républicaine*, *Alliance Démocratique*, *Démocrates chrétiens*, *Radicaux*, *Socialistes*, *Communistes*.⁴³

⁴⁰ J. Moulin (1899.–1943.), bio je 1926. god. potprefekt. 1936. god. povjereno mu je prebacivanje vojnog materijala iz Francuske španjolskim republikancima. God. 1940. bio je prefekt Eure-et-Loire. U lipnju 1940. odbija potpisati izjavu da su kolonijalne trupe koje su djelovale u okolici Chartresa proglašene ratnim zločincima. Pokušao je zbog toga samoubojstvo britvom. God. 1940. Vichy ga je opozvao kao slobodnog zidara.

God. 1941. posjećuje generala de Gaullea u Londonu. H. Frenay, šef najveći grupacije pokreta otpora okupljene oko lista *Combat*, smatra ga, svjesnim ili nesvjesnim, komunističkim agentom. Uvukao je komuniste u ujedinjeni pokret otpora i poslao Fernanda Greniera u London kao stalnog delegata ispred komunističke partije. Izručen Nijemcima 1943. Umire, prema verziji nekih iz pokreta otpora, pod torturom. Sa suđenja Klausu Barbieu proizlazi da je sam sebi razbio glavu o zid kada je saznao da su ga izručili Nijemcima njegovi ljudi iz pokreta otpora, jer da je bio previše blizak komunistima, a ujedno da je bio previše gaulist, te da je po svom nahodjenju ulazio u direktne kontakte s Amerikancima.

⁴¹ C.N.R. – Conseil national de la Résistance – Nacionalni savjet pokreta otpora.

⁴² M.U.R. – Mouvement unis de la Résistance – Ujedinjeni pokret otpora.

⁴³ O.C.M. – Organisation civile et militaire, C.D.L. – Ceux de la Libération, C.D.L.R. – Ceux de la Résistance, C.G.T. – , C.F.T.C.

Prije oformljenja C.N.R.-a J. Moulin je poslao iz Pariza poruku generalu de Gaulleu, koji se nalazio u Alžiru u pregovorima s generalom Giraudom.⁴⁴ U poruci je tražio stvaranje privremene vlade pod isključivim predsjedništvom generala de Gaullea, a kojeg je istodobno trebalo priznati jedinim šefom pokreta otpora bez obzira na ishode pregovora s generalom Giraudom.

U Alžiru je, 3. lipnja 1943., stvoren Francuski komitet nacionalnog oslobođenja – C.F.L.N.⁴⁵ s paralelno dva vrhovna šefa – generalom de Gaulleom i generalom Giraudom, sve do konačne pobjede generala de Gaullea, koji nikada nije bio sklon Amerikancima i koji će im se uvijek odupirati. General de Gaulle je uložio velike napore da istisne generala Girauda, u studenome 1943., te da bude priznat od saveznika, koji su još uvijek podržavali legalno izabranog maršala Pétaina, iza kojeg je još uvijek stajalo većinsko stanovništvo. General de Gaulle je, sa C.F.L.N.-om, bio priznat od SSSR-a, a zatim, uz veliku zadržku, od Velike Britanije, pa napokon od Amerike. U sastav C.N.L.N. general de Gaulle je pozvao predstavnike svih pokreta otpora, koji su, s napretkom Saveznika, postajali sve brojniji i snažniji.

Dana 8. studenoga 1942. godine saveznici su se iskrcali u Maroku i Alžiru. Maršal Pétain je zahtijevao od francuskih snaga, čiji je glavni šef bio general Giraud, da se suprotstave savezničkoj vojsci. Admiral Darlan okrenuo je već francuske trupe protiv Osovine. Dok su trajali pregovori između admirala Darlana, generala Girauda i generala Noguèsa s Amerikancima, Maršal Pétain je opozvao sva tri svoja predstavnika i ubrzo ih lišio dužnosti. Ponovno je pozvao P. Laval a opunomoćio ga.⁴⁶ Situacija se rapidno okretala u korist saveznika. Maršal Pétain uživao je i dalje veliko povjerenje i simpatije diljem Francuske. On je ostao idol. Spasio ih je od rata i sve radi za dobrobit Francuza i Francuske. Gdje god se pojavio mase su ga dočekivale i oduševljeno pozdravljale. U Francuskoj se relativno dobro živjelo usprkos ratu i izbjeglištvu. Židovsko pitanje ih nije mnogo uznemiravalo a pitanje dobrovoljne radne snage za Njemačku, tzv. S.T.O.,⁴⁷ više ih nije toliko uznemiravalo. P. Laval je uspio, uz pomoć njemačkog ministra za naoružanje i proizvodnju oružja Alberta Speera, zadržati francuske radnike u francuskim tvornicama koje su radile za njemačku ratnu industriju. A. Speer je, suprotno Sauckelu, izborio tu od-

⁴⁴ Nakon ubojstva generala Darlana, general Giraud je postao glavni vojni i civilni komandant Sjeverne Afrike ispred Vichyjeve vlade. De Gaulle je stigao u Alžir na poziv generala Girauda. Dva generala se nisu međusobno cijenila. I vojno i civilno pučanstvo u Alžiru bilo je na strani Vichyja i generala Girauda. Susretu dvaju generala, polovicom svibnja 1943., prisustvovali su Churchill i Rousevelt. General Giraud je već bio prihvatio američki kurs te ga se maršal Pétain odrekao.

⁴⁵ C.F.L.N. – Comité français de libération nationale, na čijem čelu su uporedo stajala dva generala – general de Gaulle i general Giraud. 3. lipnja ujedinjuje se sva francuska vojska, bez obzira na porijeklo. General Giraud je vrhovni šef francuskih snaga u Alžiru i Sjevernoj Africi, a general de Gaulle je vrhovni šef francuskih snaga svih drugih teritorija francuskog imperija, te francuskih snaga stacioniranih u Velikoj Britaniji. *Slobodna Francuska* imala je također svoje snage, te dio mornarice i zrakoplovstva, u Africi.

⁴⁶ P. Laval je bio udaljen iz vlade 18. studenoga 1942.

⁴⁷ S.T.O. – Service du travail obligatoire, koji je morao uvesti P. Laval na zahtjev Nijemaca da bi im osigurao tvorničku radnu snagu.

luku kod Hitlera vjerujući da je slobodna radna snaga puno produktivnija od prisilnih radnih logora.⁴⁸

U siječnju 1943. godine Francuska je bila podijeljena u tri sektora. Prvi je francuske metropole, koja je već bila potpuno okupirana. O njoj je još uvijek, barem službeno, ovisila Indokina, Antili i mornarica u Aleksandriji. Službeni predstavnici Francuske ostali su i dalje u svim neutralnim zemljama i Vichyjeva vlada je od svih njih bila službeno priznata. Drugi sektor bila je Sjeverna Afrika i A.O.F. s afričkom vojskom⁴⁹ i dijelom mornarice kojima je upravljao general Giraud sa Savjetom visokih funkcionara – Bergeretom, Flandinom, Peyroutom i Pucheuom. Oni su se, mimo odluke maršala Pétaina, priklonili saveznicima ne želeći imati nikakve veze sa *Slobodnom Francuskom* i generalom de Gaulleom, koji još ni od koga nisu bili priznati. Treći sektor činila je *Slobodna Francuska*, koja je već kontrolirala preostali dio francuskog imperija, Oceaniju, Madagaskar, države Levanta, Ekvatorsku Afriku, francuske snage koje su bile stacionirane u Velikoj Britaniji, dio mornarice i zrakoplovstva koje su se borile u Francuskoj i Rusiji.⁵⁰

2.3. *Instrumenti pokreta otpora – mreže, ciklička razdoblja, anatomije, fuzije i ujedinjenja*

Francusko stanovništvo, zasićeno ratovima, legalno je izabralo maršala Pétaina i velika većina je bila uz njega i oduševljeno ga pozdravljala. Pojedinci, u početku mali broj generala i oficira slijedili su generala de Gaullea i bili za nastavak borbe protiv Nijemaca. Neki su ostali na tlu Francuske, slušali američke i engleske pozive i postupno se uključivali u njihove djelatnosti.

Prvo su se stvarale informacijske mreže, najprije engleske, pa nakon ulaska Amerike u rat i američke, zatim francuske, ruske, njemačke. Vojna špijunaža je cvjetala na francuskom tlu. Najprije su to bile vojne obavijesti, zatim organiziranje i prihvaćanje padobranaca, engleskih, američkih i *Slobodne Francuske*. Otpor se s riječi proširivao na akciju. Špijunaža se razvijala u svim pravcima pa je cijelo to razdoblje bilo za mreže obilježeno usponima i padovima. Mreže su se otkrivale, bivale uništene, gasile se, opet se stvarale, sve u cikličkim oscilacijama.

Tijekom 1943. godine Njemačka je sve više gubila pozicije, Vichyjeva vlada sve više slabila i gubila jedinstvo. P. Laval, ponovo u vladi, nije imao veliki ugled među ministrima. Pokreti otpora su dobivali na snazi. Njemački pritisak na Francusku i na maršala Pétaina postajao je sve jači, financijski zahtjevi sve teže podnošljivi. Vichyjevska vlada branila se kako je mogla i umjela. Uza S.O.L. stvorena je i Policija⁵¹ na čelu s Josephom Darnandom, za kojeg kažu da je bio

⁴⁶ A. Speer, *Sjećanja iz Trećeg Reicha*, »Otokar Keršovani«, Rijeka, 1969.

⁴⁹ A.O.F – Afrique – Occidentale Française – Francuska Zapadna Afrika

⁵⁰ J. Madaule, Već cit. djelo, 297, 298.

⁵¹ S.O.L. – Service d'Ordre Légionnaire i La Milice – specijalne policije, braniteljske sistema.

okrutni policajac. Pokret otpora se više nije mogao ugušiti. Rad u ilegalnosti se sve više širio i grupirao.

Nakon smrti J. Moulina nije provedeno potpuno ujedinjenje svih pokreta otpora. Nacionalni front (komunistički) i F.T.P.⁵², pod komunističkim tutorstvom, predstavljali su zasebnu snagu i nisu se željeli ujediniti. Također je M.U.R., koji se stopio s M.L.N.,⁵³ činio drugu zasebnu snagu. Dvoboj se vodio i između F.F.I. – unutrašnjeg pokreta otpora i F.L. – *Slobodne Francuske* iz Londona. J. Moulin, istodobno delegat generala de Gaullea i prvi predsjednik Nacionalnog savjeta pokreta otpora, C.N.R.-a, uživao je puno povjerenje. Novi predsjednik Savjeta G. Bidault, ujedno član Borbenog nacionalnog fronta i član jedne partije – demokratskih kršćana, prihvaćen od de Gaulleovih pristaša, ipak nije imao punomoć J. Moulina. Umjesto njega dobili su je dvojica novih delegata iz Londona, koji su bili veza s C.N.R.-om.

Budući da Nacionalni savjet pokreta otpora nije mogao provesti ujedinjenje pokreta otpora zbog ilegalnosti, zbog nepoznavanja pravog stanja u pojedinim pokretima, zbog međusobnih borbi za osobne interese ili interese političke stranke, on je obavljao političke pripreme za poslijeratno razdoblje. U svakom departmanu osnivao je oslobodilačke komitete – C.D.L.⁵⁴ prema modelu C.N.R. s predstavnicima svih pokreta i partija. Oni su trebali koordinirati sve akcije otpora i zastupati sve stanovnike koji su pružali otpor. Također su trebali predvidjeti, u svojim potkomisijama, sve buduće probleme pojedinih ministarskih oblasti.

C.N.R. je također pokušao okupiti i ujediniti sve vojne ilegalne organizacije. Ni to nije išlo lako. »Tajnoj vojsci« – A. S., suprotstavljao se F.T.P., koji je htio ostati samostalan i raditi po ruskim metodama⁵⁵: atentatima, sabotazama, provokacijama i drugim vojnim akcijama što je izazivalo represije i osvete Nijemaca, na štetu saveznika i stanovništva.⁵⁶ O.R.A. je također bila protiv vojnih akcija prije danog znaka, dana D, dana iskrčavanja saveznika. To isto je zastupao i general de Gaulle, koji je pozivao na uzdržljivost, koordinaciju akcije, izbjegavanje nepotrebnih žrtava. Ni O.R.A. se nije stopila s A.S. Ali O.R.A. je davala svoje kadrove u A.F.N.⁵⁷, organizirala makije i *corps francs*. C.N.R. je oformio i kontrolni organ C.O.M.A.C., koji je pao pod utjecaj komunizma čim mu se na čelu našao jedan komunist.

Dana 1. veljače 1944. stvorena je F.F.I.⁵⁸, čiji je šef bio general Koenig, koji je boravio u Londonu. Francuske unutrašnje snage apsorbirale su, teoretski, sve ilegalne organizacije, vojne i civilne, ali samo teoretski, da bi general Koenig mogao pokazati saveznicima svu vojnu korist francuskog pokreta otpo-

⁵² F.T.P. – Franc-Tireur Partisans – Slobodni strijelci partizani.

⁵³ M.L.N. – Mouvement de libération nationale – Pokret za nacionalno oslobođenje, gdje je bila većina de Gaulleovih pristaša.

⁵⁴ C.D.L. – Comité de libération.

⁵⁵ L'Armée Secrète.

⁵⁶ Tako je došlo do poznatih žrtava u Oraduru i Tulleu.

⁵⁷ A.F.N. – organisme des maquis (Savoie) et des corps francs (Pommies).

⁵⁸ F.F.I. – Forces françaises de l'Intérieur – Francuske unutrašnje snage.

ra. On je trebao odrediti udio Francuskih unutrašnjih snaga u iskrcavanju saveznika. One su trebale ometati njemačku pozadinu gerilom, sabotажom i inim. Međutim, saveznici nisu uvidjeli pravu vrijednost pokreta otpora, kaže H. Michel, i nisu ga u dovoljnoj mjeri pomagali. Nisu mu davali ni dovoljno oružja, ni hrane, ni pružili neku drugu veću pomoć.

2.4. Ujedinjenje pokreta otpora

Uoči iskrcavanja saveznika u Normandiju, o kojemu general de Gaulle ništa preciznije još nije znao, njegovi odnosi s Engleskom i Amerikom bili su posebno napeti. Pod utjecajem Roosevelta, koji nije htio priznati Alžirski komitet – C.F.L.N., koji je 5. svibnja 1944. postao Privremena vlada Francuske Republike, Churchill je 4. lipnja 1944. pozvao generala de Gaullea u London. Obavijestio ga je o savezničkom iskrcavanju u Francusku. Ali ni Churchill nije htio priznati Privremenu vladu. Zaobilazili su generala de Gaullea i vodili pregovore s priznatom vladom u Vichyju. Dok su saveznici propovijedali mir i tražili vezu s postojećom vladom zahtijevajući od nje da im se ne suprotstavlja i da im olakša zadaću, dotle je general de Gaulle propagirao opći ustanak. On je odbio staviti na raspolaganje saveznicima svoje oficire za vezu. Odbio je govoriti na BBC-u u korist saveznika nakon Eisenhowerova govora. General de Gaulle se želio proglasiti jedinim legitimnim autoritetom, eliminirati ostatke Vichyjeve vlade, biti odmah, i bez ikakvih ograničenja od strane saveznika, osoba koja će vratiti Francuskoj njezinu prijašnju moć bez uplitanja stranih sila, reći će H. Michel.

S tim se ciljem general de Gaulle iskrcao, 14. lipnja 1944., u Bayeuxu, Normandija, izveo vojni udar, postavio svoje ljude u institucije i nametnuo se Francuzima. Isto tako se nametnuo i saveznicima. Normandija je nakon toga platila svoj ratni danak srušenim gradovima i ljudskim žrtvama.

Izuzevši sudionike pokreta otpora, stanovništvo Normandije i ostale Francuske toplo je pozdravljalo maršala Pétaina i ostalo mu je vjerno. Gdje god se uspio pojaviti među masom, pratile su ga ovacije: »Gospodine Maršale, želimo Vam izraziti našu duboku odanost i najiskreniju sinovsku privrženost, naše povjerenje u Vašu akciju, u akciju Vaše vlade.«⁵⁹ »Sa svojim sugrađanima vičem: 'Živio maršal Pétain, legitimni šef francuske Države, inkarnacija Domo-vine! živjela Francuska i njen imperij!' Masa je prihvaćala: 'Živjela Francuska! živio Pétain! živio Maršal!'«⁶⁰. Nijemci su maršalu Pétainu branili takva javna izlaganja: da se situacija ne bi okrenula protiv njih i da spriječe mogući atentat na njega. Autor opisuje posjet maršala Pétaina gradovima Lyonu, Parizu, Rouenu, Nancyju, Saint-Etienneu, Dijonu, u travnju 1944. godine.

U Africi su se susrele dvije vojske, Francuske unutrašnje snage – F.F.I., gaulistička struja koju su naoružavali Amerikanci, i Sjevernoafrička vojska –

⁵⁹ *Historia hors série*, broj 15, 3. L'Espoir 1942–1944, décembre /prosinac/ 1969., 172.

⁶⁰ André Brissaud, *Le maréchal encore populaire*, u *Historia hors ...*, već cit. djelo, 165–173.

A.A.-O.F.⁶¹, vichyjevska struja, koju je oformio general Weygand. Zbog ugovora koji je bio sklopio s Amerikancima morao je dati ostavku. Zamijenio ga je admiral Darlan, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga. Nakon njegova ubojstva, 24. prosinca 1942., vrhovni zapovjednik oružanih i civilnih snaga postao je general Giraud. On je također skrenuo prema Amerikancima, pripremao njihovo iskrcavanje i pomagao im u cijeloj Sjevernoj Africi, osim u Tunisu, gdje se borio protiv snaga Osovine. Nakon sporazuma s generalom de Gaulleom, ljeta 1943., obje će se snage fuzionirati i zajedno boriti na strani saveznika, ali ne bez većih žrtava jer je i tu još vladala jaka ideološka podijeljenost. Iako su de Gaulleove snage bile u manjini, de Gaulle, bolji diplomat i političar, potisnuo je generala Girauda, listopada 1943., uz kojeg su do posljednjeg časa stajali Amerikanci. Oni su mirno promatrali borbu dvojice generala i priklonili se jačemu – generalu de Gaulleu. General de Gaulle, u zajednici s C.F.L.N. i Izvršnim savjetom, uveo je u rat cijeli francuski imperij.

U metropoli je pokret otpora sve poduzetniji i od lipnja do kolovoza 1944. Francuske unutrašnje snage – F.F.I., povezuju se s Vanjskim pokretom otpora – *Slobodnom Francuskom*, koji prodire iz Normandije i s juga, nakon što je Njemačka izgubila sve pozicije. Oslobođenje Pariza i ulazak generala de Gaullea u oslobođeni grad izvedeno je vrlo svečano i spektakularno, što je unaprijed bilo smišljeno i organizirano.⁶² De Gaulle je zauzeo mjesto maršala Pétaina. Međutim, oslobođenje nije donijelo mir Francuskoj. Ona se ponovno našla na rubu građanskog rata.

Pišući o francuskim pokretima otpora, nas su posebno zanimale okolnosti u kojima se dogodila pobuna Hrvata u Villefranche-de-Rouergueu, 17. rujna 1943. godine. Pravi razlog pobune još nije utvrđen. Broj žrtava također. Je li, i u kojoj mjeri, ovo pitomo, atraktivno mjesto u slobodnoj zoni, imalo svoje djelatnike u pokretima otpora, i jesu li oni utjecali na pobunu u 13. SS diviziji, hrvatskoj, još nije utvrđeno. Ono što se o tome do sada pisalo, u Francuskoj i kod nas, nije potkrijepljeno dokumentima. Sa sigurnošću se zna samo da su Nijemci, uz pomoć specijalne francuske policije, najžešće udarali po svim tajnim organizacijama, da su mnoge grupe pokreta otpora, mnoge mreže, bile potpuno izbrisane i da se njihova djelatnost morala utišati. Neki autori nazivaju 1943. godinu »godinom užasa«,⁶³ godinom nestanaka šefova pojedinih pokreta otpora i njihovih članova. Godinom kada su došle na udar cijele obitelji – majke, žene, djeca svih sudionika. Postojale su liste po kojima su jedan po jedan nestajali. To se pripisivalo izdaji koja je upravo cvjetala. Davale su se velike novčane nagrade, plaće ili visoki društveni položaji svima koji su razotkrivali tajne djelatnosti. Klopke su bile posvuda postavljene. Špijuni su bili

⁶¹ A.A.-O.F. – L'Armée de l'Afrique-Occidentale Française – Vojska Francuske Sjeverne Afrike.

⁶² J. Madaule, već cit. djelo, 298.

⁶³ Marie-Madeleine Fourcade, *L'Arche de Noé, Réseau «Alliance» 1940–1945*, Ed. Plon, Pariz, 1989., 378, 428. Autorica nabroja imena brojnih Francuza koji su dobili velike sume novca, po 100 tisuća F, dok se plaća radnika kretala oko 2 tisuće F. Francuska je Nijemcima plaćala dnevno za vojsku 400 milijuna F. u početku, a onda se suma povećala na 500 milijuna, zatim 600 milijuna F. na dan.

ubačeni u sve tajne organizacije. Protiv izdaje se nije moglo boriti niti od nje zaštititi. Makar su se međusobni kontakti u otporu održavali isključivo hijerarhijski – odozgo prema dolje – izdaje su i dalje bile u jeku. Postojala je čak uzrečica: *Traži tko te je izdao!* To je godina *fatalnog udarca* za sve mreže i pokrete otpora.⁶⁴ Je li u takvim uvjetima postojala veza hrvatskih vojnika iz 13. SS divizije s francuskim pokretom otpora i preko koga, trebat će još utvrditi.

Uz jaki pritisak Gestapa i Vichyjevih vlasti na sve pokrete otpora i mreže, godinu 1943. obilježava još i reorganizacija pokreta otpora koja je unijela mnoge smutnje i odnijela mnoge žrtve. Uza sva nastojanja da se provede ujedinjenje i fuzije, to se nije moglo provesti potpuno. Svaki od pokreta otpora želio je djelovati i dalje samostalno, po svom nahodenju. Nisu bili skloni prihvatiti jednu nadređenu organizaciju i slušati njima nadređene kadrove. M.U.R. se borio s vrlo velikim poteškoćama: intrigama, izdajama, međusobnim rivalstvima, nestancima, izljevima strasti.

Godina 1943. je i godina jake politizacije pokreta otpora. Već se pomalo nazirao kraj rata pa je rivalstvo u M.U.R.-u cvalo. Naročito se u tome isticala komunistička partija, koju su naoružavali Englezi i Amerikanci, sigurno pod utjecajem SSSR-a, vjerujući da je ona najjača i najbrojnija pa će im prema tome, razmišljali su, biti i najkorisnija. A komunisti su od samog početka reflektirali na vlast, pa su budno čuvali *čistoću* svoje partije. Komunistima se poslužio i general de Gaulle dok je izbio pobjedu.

U regiji Montpelliera, tzv. R3, prema podjeli M.U.R.-a, koja je obuhvaćala departman Aveyron, uz ostale regije, Hérault, Aude, Pyrénées Orientales, Lozère, Gard, koji iz R2 prelazi u R3, pokret je, pišu M. Granet i H. Michel,⁶⁵ u izvjesnim razdobljima, vrlo dobro funkcionirao, a posebno makije u Istočnim Pirinejima. Međutim, u jednom pokretu nisu djelovali samo heroji, nastavljaju oni. Bilo je tu osrednjih ljudi, slabića, mladih nezaposlenih ljudi koji su radili za plaće, pa su česte opasnosti za pokrete dolazile baš od tuda, jer su se mnogi lako dali potkupiti.

M. Grenet tvrdi da su mnogi pokreti otpora, u drugoj polovici 1943. godine, bili u totalnom raspadu, i u Parizu i u provinciji. U situaciji gdje su svi radili pod krivim imenima, gdje nitko nikoga nije poznavao, gladni, umorni, neispavani, napeti, izloženi stalnom strahu i opasnostima svih vrsta, dvostruki agenti bili su teško prepoznatljivi. Ni general de Gaulle ni saveznici još nisu pridavali nikakve važnosti unutrašnjem pokretu otpora, F.F.I., pa ih nisu ni naoružavali, niti materijalno pomagali, osim komunisti. Život im je bio izrazito težak. U južnoj zoni, teroristi, komunisti ili degaulisti, svi su bili izloženi represijama, iako je de Gaulle zahtijevao suzdržanost od svakog terora i nasilja.

Prave makije, s šefom na čelu, koje su isključivo živjele u šumi, bile su još tijekom 1943. godine rijetke: bilo ih je nešto više u istočnom i sjevernom području, Vogezi i Ardenima, područjima gustih šuma. Velike grupe koje bi prelazile 25 do 30 ljudi, nisu postojale a nisu ni smjele postojati zbog otežane prehrane, lakšeg otkrivanja i smještaja po zimi. Nacionalna služba za makije

⁶⁴ Isto, 428.

⁶⁵ Marie Granet et H. Michel, *Combat, Histoire d'un mouvement de Résistance de juillet 1940 à juillet 1943*, Presses Universitaires de France, Pariz, 1957., 209, 269.

bila je osnovana u travnju 1943. Ona je plaćala seljacima uzdržavanje makijskih grupa. U njihovu sastavu bili su mladi radnici koji su bježali pred S.T.O., rezervni oficiri, podoficiri i poneki seljak.⁶⁶ Nije ih bilo više od stotinjak. Međutim, nakon 16. srpnja 1943. te su grupe morale biti raspuštene, one iz Vercorsa i iz Montagne Noire, radi sigurnosti. Zbog dizanja u zrak željeznica i sabotaže Nijemci su ih naročito proganjali, a seljaci i stanovništvo su ih izbjegavali, i zbog nasilnog oduzimanja hrane i zbog opasnosti od Nijemaca. često su ih izdavali. Agenti za veze su bili nesigurni. Najčešće su to bili dvostruki agenti, koji su uglavnom radili za novac.⁶⁷ Grupe su se reaktivirale tek početkom 1944. Ni tu hrvatski pobunjenici ne bi bili našli oslonca, jer su Nijemci djelovali ubrzanim ritmom. Cijeli mjesec rujan bio je obilježen uhićenjima pojedinaca i cijelih grupa, uništavanju njihovih veza i hvatanju šefova.⁶⁸

Zaključak

Pokreti otpora u Francuskoj bili su vrlo različiti ovisno o područjima u kojima su nastajali. Negdje je pokret otpora bio građanskog sastava, negdje radničkog, negdje seljačkog, negdje je to bila visoka buržoazija. Njihova evolucija je također bila neujednačena. Neki su se istrošili, neki prekidali rad, neki su se samo zaustavili na određeno vrijeme zbog čestih uhićenja. Neki su bili potpuno ugušeni, neki dezorganizirani uhićenjem ili smrću glavnih šefova. Oni su se *tkali i rastakali*, i uvijek počinjali od početka, pišu M. Granet i H. Michel. često su izbijale unutrašnje svađe, rivalstva, suprotnosti.

Naročito se to očitovalo između unutrašnjeg i vanjskog pokreta otpora, između kojih se vodio *dijalog gluhih*. De Gaulleove su snage zaboravljale da se vodi rat i vodile su *politiku*, a unutrašnje su snage opet sve očekivale od *Slobodne Francuske*. Ova se pak samo služila pokretima otpora, njihovim svađama i rivalstvima, za svoje ciljeve i svoje interese. Zato se i borila za njihovo ujedinjenje.

Pokreti su se međusobno sumnjičili i služili izdajama ili čak ubojstvima. Jednima je postao autoritet general de Gaulle. Drugima osobni rad, njegovi rezultati i odgovornost za svakog čovjeka. Unutrašnji pokret otpora, F.F.I., živio je u konkretnim ratnim uvjetima. *Slobodna Francuska*, u Londonu, živjela je u apstrakciji.

U opoziciji su bile *politička struktura pokreta* i *vojna razmišljanja* koja su stizala iz Londona. Za još nepriznata generala de Gaullea bilo je važno da postane vojni šef Francuza bez zadržke i ograničenja, ali istodobno i politički šef. Sve je to samo vraćalo na staru borbu političkih partija i njezinu podjelu vlasti.⁶⁹

⁶⁶ *Le Corps Franc de la Montagne Noire, Journal de Marche avril – septembre 1944*, Ed. Castres, 1946.

⁶⁷ M. Granet, *Ceux de la Résistance (1940–1944)*, Ed. de Minuit, Pariz, 1964., 121.

⁶⁸ Isto, 119.

⁶⁹ M. Granet i H. Michel, *Combat*, već cit. 209, 286, 287, 295, 296.

Stvaranje C.N.R., misle neki teoretičari, bila je najveća pogreška generala de Gaullea, koji je, na savjet J. Moulina, doveo komuniste u Privremenu vladu.

Saveznici su bili uvjereni da većina Francuza stoji iza maršala Pétaina. Generala de Gaullea su htjeli držati u rezervi igrajući na generala Girauda. Mnogi Francuzi su doista očekivali trijumfalni povratak maršala Pétaina bojeći se pobjede komunizma, *crvene opasnosti*.⁷⁰

Englezi su naoružavali komuniste, piše A.-M. Fourcade, tvrdeći istodobno da *komunizam više ne postoji*.⁷¹ I tako su, mimo volje njezinih naroda, istočnoeuropske zemlje bačene u ralje *nepostojećega* komunizma, među njima i Hrvatska.

LITERATURA

1. H. Amouroux, *Les passions et les haines*, Ed. Robert Laffont, Pariz, 1981.
2. H. Amouroux, *Le peuple du désastre, 1939–1940*, Ed. R. Laffont, Pariz, 1976.
3. H. Amouroux, *Les beaux jours des collabos*, Ed. R. Laffont, Pariz, 1978.
4. H. Amouroux, *L'impitoyable guerre civile*, Ed. R. Laffont, Pariz, 1983.
5. E. d'Astier, *De la chute à la libération de Paris*, Ed. Gallimard, Pariz, 1965.
6. Yvon Bizardel, *Sous l'occupation*, Souvenir d'un conservateur de musée (1940–1944), Ed. Calmann-Lévy, Pariz, 1964.
7. A. Brissaud, Le maréchal encore populaire, u: *Historia hors série*, br. 15
8. Claude Chambard, *Histoire mondiale des maquis*, Ed. France-Empire, Pariz, 1970.
9. *Le Corps Franc de la Montagne Noire*, Journal de marche, (avril-septembre 1944), Ed. Castres, 1946.
10. *Les Evasions, Le prix de la liberté*, Ed. Denoël, Pariz, 1965.
11. Alain Finkielkraut, *La mémoire vaine. Du crime contre l'humanité*, Paris, Ed. Gallimard, Pariz, 1989.
12. M.-M. Fourcade, *L'Arche de Noé, Réseau Alliance 1940–1945*, Ed. Plon, Pariz, 1989.
13. *La France sous l'occupation*, Presses Universitaires de France, Pariz, 1959.
14. *Les Glières*, (26 mars 1944), Ed. R. Laffont, Pariz, 1965.
15. M. Granet, *Ceux de la Résistance (1940–1944)*, Ed. de Minuit, Pariz, 1964.
16. M. Granet, *Défense de la France*, Histoire d'un mouvement de Résistance (1940–1944), Presses Universitaires de France, Pariz, 1960.
17. M. Granet et H. Michel, *Combat*, Histoire d'un mouvement de Résistance de juillet 1940 à juillet 1943, Ed. Presses Universitaires de France, Pariz, 1957.
18. *Histoire hors série*, La France et les Français 1939–1944, tromjesečnik, br. 13, 14, 15.
19. *Le journal Défense de la France*, Introduction et notes de Marie Granet, Ed. Presses Universitaires de France, Pariz, 1961.
20. Fred Kupferman, *Le procès de Vichy: Pucheu, Pétain, Laval*, Ed. Complexe, Bruxelles, 1980.
21. Anny Latour, *La Résistance juive en France (1940–1944)*, Ed. Stock, Pariz, 1970.

⁷⁰ A.-M. Fourcade, već cit. djelo, 574, 575.

⁷¹ Isto, 474.

22. F. LHuillier, *De la Sainte Alliance au Pacte Atlantique*, Ed. de la Braconnière, Neuchâtel, 1955.
23. J. Madaule, *Histoire de France*, Tom I, II, II, Ed. Gallimard, Pariz, 1966.
24. C. Melnik, *La 3e Rome*, Expansion ou déclin de l'Empire communiste, Ed. B. Grasset, Pariz, 1985.
25. H. Michel, *Bibliographie critique de la Résistance*, Ed. Institut Pédagogique National, Pariz, 1964.
26. H. Michel, *Les courants de pensée de la Résistance*, Ed. Presses Universitaires de France, Pariz, 1962.
27. H. Michel, *Pétain et le régime de Vichy*, Ed. Presses Univeristaires de France, Pariz, 1978.
28. K. Murad, *De la part de la princesse morte*, Ed. R. Laffont, Pariz, 1987.
29. Gilles Ragache et Jean-Robert Ragache, *Des écrivains et des artistes sous l'occupation (1940-1944)*, Ed. Hachette, Pariz, 1988.
30. René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, tom I., II., II.: Le XX siècle, de 1914 à nos jours, Ed. du Seuil, Pariz, 1989.
31. A. Speer, *Sjećanja iz Trećeg Reicha*, Iz. Otokar Keršovani, Rijeka, 1969.
32. Jean-Paul Sartre, La République du silence, u *Situations*, III., Ed. Gallimard, Pariz, 1949.
33. *Vie et mort des Français, 1939-1945*. Ed. Hachette, Pariz, 1971.

S U M M A R Y

FRENCH RESISTANCE MOVEMENT (1941-1945)

The article deals with the situation in France during the World War II, particularly as regards the Resistance Movement. It studies the relationship of the uprising which Croats within the 13th SS division started and the French Resistance Movement.